10.000 kikölcsönzött kötetre számíthatunk egy-egy munkaerőt, akiknek átlagos díjazását 1000—1000 márkára tehetjük, ha egy jobban javadalmazott vezető mellett az angol-amerikai könyvtáraknál jól bevált hetibéres fiúkat (*janitor*) állítunk munkába. Ha olvasótermet is tartunk fenn, a kiadások természetesen a helyiség fentartási költségein kívül napi 10—12 órai nyitvatartás esetén két felügyelő napibérével is emelkednek. (340—345 l.)

E számítások azonban bizonyos ideális állapotokat tételeznek fel. A német könyvesházak legtöbbje sokkal kevesebb üzemköltséggel dolgozik s éri el az itt feltételezett forgalmat. Mint minden papiros-számítás, LADEWIG-é is csak *cum grano salis* veendő.

A könyv áttanulmányozását a modern könyvtárügy minden bajnokának melegen ajánlhatjuk. GULYÁS PÁL.

Milkau Fritz. *Die königliche und Universitäts-Bibliothek zu Breslau.* Breslau, 1911. Ferdinand Hirt. 119 l. 4 M

A boroszlói egyetem százéves fennállása alkalmából kiadott emlékkönyvbe Fritz MILKAU egyetemi könyvtárigazgató írta meg az intézet könyvtárának történetét, amely külön kiadásban is napvilágot látott. A könyvtár 1811. aug. 3-án kelt alapító oklevele szerint a régi frankfurti és boroszlói egyetemek könyvgyüjteményeinek egyesítéséből keletkezett. A frankfurti egyetemi könyvtár a főiskolával egyidejüleg 1506-ban keletkezett, eleinte csupán adományokból és hagyomány útján gyarapodott, mígnem 1686-ban a nagy választófejedelem egyik alapítványból kötött le e célra évi 50 tallért. Ezenkívül a könyvtár gyarapítására szolgált 1673 óta a hallgatókra fölvételük alkalmával kirótt 12, illetve nem nemeseknél 6 garas illeték fele is, míg a másik fele az illetéknek a kezelő díjazására szolgált. Végül 1717-ben elrendelték, hogy úgy az újonnan belépő professzorok, mint a szigorlatozók legalább is négy tallér értékű könyvet tartoznak a könyvtárnak adományozni, amit később a felére szállítottak le s készpénzben kivántak meg. Így is azonban a legkedvezőbb években sem fordíthattak a könyvtár gyarapítására évi 100 tallérnál többet. A gyarapodás fő forrása az ajándék volt, melynek hosszú sorát említi föl MILKAU. Az ekként összeverődött szorosabban vett egyetemi könyvtár mellett, amely virágkorában 17.498 kötetből állott, még két különállóan kezelt könyvtárt használhattak a frankfurti egyetem hallgatói és tanárai. Az egyiket STEINWEHR frankfurti tudósnak 1771-ben az egyetemre szállt 12.000 tallérnyi vagyona kamataiból léte-

sitették; e történeti művekből álló könyvtár Boroszlóba vitelekor mintegy 8000 kötetet számlált s ma is külön van felállítva az egyetemi könyvtár keretén belül. A másik OELRICHS udvari tisztviselő hagyatékából került ki, aki az egyetemre testálta gazdag könyvtárának pomerániai és brandenburgi vonatkozású részét: 2166 kötetet s ily irányú kiegészítésére 500 tallérnyi alapítványt is tett.

E három könyvtárt, mely helyhez kötött rendszer szerint volt felállítva, a tanári kar bármikor, a nagyobb közönség azonban csupán hetenkint kétszer: szerdán és szombaton, akkor is csupán d. u. 2—4-ig használhatta. A könyvtáros tisztét rendszerint a történet professzora látta el.

A régi boroszlói egyetem: az *Universitas Leopoldina* könyvtárának története sokkal kevésbbé világos. Annyi tény, hogy közös tulajdona volt az 1644-ben elismert jezsuita-kollégiumnak és az egyetemnek s hogy alapját már 1641 óta vetették meg különböző hagyományok. A legtekintélyesebb hagyomány az a 2953 kötet volt, melyet NEANDER felszentelt püspök, a sziléziai katholikus világ egyik vezérférfia juttatott a kollégiumnak 1693-ban bekövetkezett halálakor s mely a *bibliotheca vetusnak* nevezett régebbi akadémiai könyvgyüjteménytől elkülönítve lett felállítva. A két könyvtár további sorsáról nem sokat tudunk, de az eddigi kutatások szerint valószinű, hogy a boroszlói Leopoldina mintegy 8—9 ezer kötettel járult az új egyetemi könyvtár megalapozásához.

E két könyvtárhoz járult az 1811-ben szekularizált szerzetesházakból összeválogatott sziléziai központi könyvtár anyaga, melyet MILKAU mintegy 70.000 kötetre becsül. E 70.000 kötet közt főleg a theológia és a jogtudomány volt erősen képviselve. A könyvek összeválogatásában a főérdem BÜSCHINGet illeti meg.

A hármas könyvtár évi költségvetését közel 5400 tallérban állapitották meg, ami a korabeli viszonyok közt igen figyelemre méltó, tekintve, hogy a berlini kir. könyvtár dotációja ez időben csupán 3500 tallért tett.

A könyvanyag rendezése és katalogizálása csak lassan haladt előre, mindenki a maga elveit követte, úgy hogy az egész munkálatot méltán hasonlítja MILKAU a babiloni torony épitkezéséhez. Nem sokkal örvendetesebb a könyvtár gyarapitásáról nyert kép az első időkben. A minisztérium erőszakoskodása az e célra szolgáló összeg tetemes részét drága díszművek vásárlására kötötte le egészen önhatalmúlag,

egy másik részét a fizetések emésztették fel, úgy hogy a maradványt a könyvtár első főkönyvtárosa, SCHNEIDER tanár egyideig nem is tartotta érdemesnek a felhasználásra!... Az eddig mondottakkal összhangban áll a forgalom lanyhasága. A könyvtárból fennállása első három esztendejében mindössze 2883 művet kölcsönöztek ki, tehát ugyanannyit, mint ma két hét alatt. SCHNEIDER különben a későbbi években elég körültekintéssel járt el a könyvtár kiegészítésénél s 1818-ban az iránt is tett előterjesztést, hogy az e célra szolgáló javadalmat 2000-ről 3000 tallérra emeljék fel. Ugyanez időben azonban nagy veszteségek is érték a könyvtárt: JANCKE könyvtárszolga fia mázsaszámra csente el és értékesítette makulatura gyanánt a régi foliánsokat. Működése nagyságáról fogalmat adhat az a körülmény, hogy a házkutatáskor még 7 mázsányi könyvet találtak elrejtve a lakásán.

SCHNEIDER halála után (1822) harmadféléves interregnum állt be a könyvtár vezetésében, melyet 1824 közepén Ludwig WACHLER-re bizott a kormány. WACHLERt nem képességei, hanem a tanügyi szolgálat terén elkövetett baklövései juttatták erre a polcra s az összes dicséret, amelyet MILKAU megkockáztat, az, hogy a kormány választása *rosszabb* is lehetett volna! WACHLER 1838-ban bekövetkezett haláláig állt az intézet élén. Az ő hivatalba lépésének idejével esik össze a kötelespéldányok behozatala s ebből kifolyólag a könyvtár nagyobb méretű szaporodása. Az évi szaporulat jegyzékét 1835 óta teszik közzé. Ő alatta tettek kisérletet arra nézve is, hogy a könyvkötői munkálatok házi kezelésbe vétessenek, de e kisérlet kudarccal végződött. Érdekes lopás is esik ezekbe az évekbe. Az épületben lakó első őr felesége rendszeresen megdézsmálta a könyvkészletet; a kötéseket eltüzelte, a nyomtatványokat pedig mázsaszámra adta el makulatura gyanánt. A megejtett revizió 560 folió és kvárt kötet eltünését állapította meg. A könyvtár használata ez időben emelkedett, de határozott adatok nincsenek, mivel a könyvtári statisztika hihetetlen primitivül készült. Beérték azzal, hogy minden évben egyszer összeszámitották, hogy aznap mekkora volt a forgalom s még ezt a napot is önkényesen választották ki a 365 közül.

Élete javakorában került a könyvtár élére Peter Joseph ELVENICH, aki 1838-tól 1872-ig «vezette» az intézetet. Alatta a könyvtári élet szinte teljesen stagnált. Az évi kikölcsönzés leszáll 5—6 ezer kötetre, a tisztviselők heti munkaideje pedig 12 órára. A személyzeti változások is egyre gyakoribbak lettek. Végre betelt a mérték s a minisztérium

rászánta magát a teljes reorganizációra. A főkönyvtárost fölmentették a könyvtár vezetése alól, úgyszintén két másik kollégáját s az intézet élére egy fiatal, szakképzett embert állitottak Karl DZIATZKO személyében.

DZIATZKO még csak harminc éves volt, amikor 1872-ben e vezető állásba került, de már mozgalmas és jövő munkásságára különösen szerencsés módon előkészitő mult állott mögötte. Mint tanár az oppeln luzerni és karlsruhei középiskoláknál működött; gyakorlati könyvtáros ismereteit pedig a freiburgi és bonni könyvtárakban volt alkalma elsajátitani. DZIATZKO, amint MILKAU előadásából világosan kitünik, elsőrangú szervező tehetség volt; pompás érzékkel tudta megválogatni embereit, akik nagy része ma is vezető állást tölt be Németország könyvtár életében.

Első dolga volt, a müncheni katalogizáló elvek megfelelő átalakitásával, kidolgozni a boroszlói könyvtár cédula-katalogusának instrukcióit s ez instrukciók alapján végre is hajtani a katalogizálást. A munkában eleinte 8 amanuensis vett részt, de számuk folyton emelkedett: 1876-ban már huszonkilencen, 1877-ben negyvenketten s 1876-tól 1882-ig legalább százan vettek részt a munkában, mely 1882-re, a mintegy 80.000 darabra tett disszertációt, akadémiai iratot stb. nem tekintve, el is készült.

E nagy munka mellett kiváló gondot fordított a rendszeres bevásárlásokra is, amit a javadalom megfelelő emelkedése is megkönnyitett. Míg ELVENICH idejében a vásárlások évi átlaga 1464 kötet volt, DZIATZKO idejében ez az átlag 2734 kötetre emelkedett. Legnagyobb érdeme e téren a Schlesische Gesellschaft für vaterländische Kultur nagyszabású könyvtárának az egyetemi könyvtárba való olvasztása volt.

Az új rezsim hasznavehetőségét legjobban bizonyitják a forgalmi adatok: míg 1872-ben 3922 művet kölcsönöztek ki a házon kivül, addig 1873-ban a kikölcsönzött kötetek száma 16,937-re, 1886-ban pedig 41.869-re emelkedett.

MILKAU kitünő történeti áttekintése az 1886. évvel ér véget, amikor DZIATZKO megvált állásától. Az utolsó negyedszázad eseményeit csak jelzi. A munka DZIATZKO kiválása után is derekasan folyt tovább s az eszközök is lépést tartottak a fejlődéssel. 1886-ban az állomány 240.000 kötet volt; 1911-ben 380.000 kötet. Az évi javadalom akkor 45.000 M volt, ma pedig 126.000 M; ebből 27.000, illetve 60.000 M esik a beszerzésekre. A kikölcsönzések kötetszáma jelenleg 94.000, tehát e téren is több mint 100%-os az emelkedés. Σ.